

Papers in Honour of Rastko Vasić 80th Birthday

Зборник радова у част 80 г. живота Растка Васића

АРХЕОЛОШКИ ИНСТИТУТ

**ЗБОРНИК РАДОВА У
ЧАСТ 80 Г. ЖИВОТА
РАСТКА ВАСИЋА**

Уредници

**Војислав Филиповић
Александар Булатовић
Александар Капуран**

Београд
2019

INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

**PAPERS IN HONOUR
OF RASTKO VASIĆ
80th BIRTHDAY**

Editors

**Vojislav Filipović
Aleksandar Bulatović
Aleksandar Kapuran**

Belgrade
2019

Published by

Institute of Archaeology, Belgrade

For publisher

Miomir Korać

Editors

Vojislav Filipović

Aleksandar Bulatović

Aleksandar Kapuran

Editorial board

Arthur Bankoff, Brooklyn College, CUNY, New York (USA)

Anthony Harding, University of Exeter, Devon (UK)

Barbara Horejs, Institute for Oriental and European Archaeology, Austrian Academy of Sciences, Vienna (AUT)

Albrecht Jockenhövel, University of Münster, Münster (GER)

Maya Kashuba, Institute for the History of Material Culture, Russian Academy of Sciences, St. Petersburg (RUS)

Miomir Korać, Institute of Archaeology, Belgrade (SRB)

Carola Metzner-Nebelsick, Ludwig-Maximilians-Universität, München (GER)

Lolita Nikolova, International Institute of Anthropology, Utah (USA)

Christopher Pare, Johannes Gutenberg-Universität, Mainz (GER)

Hrvoje Potrebica, University of Zagreb, Zagreb (CRO)

Roberto Risch, Universitat Autònoma de Barcelona (ESP)

✚ Alexandru Szentmiklosi, Muzeul Banatului, Timisoara (ROM)

Marc Vander Linden, University of Cambridge, Cambridge (UK)

Ognjen Mladenović, secretary

Rewieved by

Editors and members of the editorial board

Translation

Authors

Proof-reading

Caitlyn Breen

Design

Institute of Archaeology

Printed by

Sajnos d.o.o., Novi Sad

Printed in

250

CONTENTS

Foreword / Увод.....	7
M. Svilar, Biography of Rastko Vasić / М. Свилар, Биографија Растка Васића	11
M. Svilar, Bibliography of Rastko Vasić / М. Свилар, Библиографија Растка Васића....	17
A. Harding, Rastko Vasić: some personal reflections.....	40
С. Мандић, Пут у Миделхарнис.....	41
Notes about life and archaeology / Цртице о животу и археологији.....	42
D. Antonović, S. Vitezović, J. Šarić, The Early Neolithic Settlement at Velesnica:	
Lithic and Osseous Industries.....	63
M. Stojić, Mislilac iz Medvednjaka.....	71
S. Alexandrov, Early Bronze Age Barrow Graves in North-West Bulgaria.....	75
†B. Hänsel, B. Teržan, K. Mihovilić, Konzeptioneller Wandel im früh- bis mittelbronzezeitlichen Befestigungsbau Istriens.....	95
J. Станковски, Планинско светилиште Татићев Камен: три аспекта обредне праксе....	111
M. Ljuština, Rame uz rame: zajednice vatinske kulture u Banatu.....	125
K. Dmitrović, Contribution to the Study of Spectacle-shaped Pendants in Western Serbia.....	137
B. Molloy, A warrior's journey? Some recent taxonomic, trace element and lead isotope analyses of Mediterranean Later Bronze Age metalwork in the Central and West Balkans...	143
M. Blečić Kavur, B. Kavur, Privjesak kao tijelo – tijelo kao poruka.....	155
A. Kapuran, The Find from Medoševac 20 Years Later – an Addition to the Studies of the Tumulus Culture on the Territory of the Central Balkans.....	165
J. Koledin, "Novi" nalazi nanogvica tipa Regelsbrunn u Вачкој.....	177
М. Лазић, Гробови инхумираних покојника у некрополама брњичке културе.....	187
P. Medović, Sečanj IV — ostava metalnih predmeta.....	201
L. Leshtakov, Bronze Spear and Javelin Heads with Polygonal Sockets - A Balkan Phenomenon.....	209
A. Bulatović, Particular Types of Bowls as Heralds of a New Age in the Balkans.....	215
A. Ђорђевић, Нова сазнања о остави бронзаних налаза из Рудника.....	233
J. Bouzek, Some Early Iron Age symbols and their possible interpretations.....	241
D. Ložnjak Dizdar, Notes on several finds from the beginning of the Early Iron Age in the Danube area.....	247

B. Govedarica, Tumul iz Brezja i neka pitanja socio-kulturnog razvoja na Glasincu u starijem željeznom dobu.....	259
T. Bader, Bemerkungen über die chronologische Lage der Hortfundgruppe „Somartin-Vetiš“.....	273
И. Бруяко, Костяной скипетр предскифского типа из городища Картал в низовьях Дуная.....	289
V. Filipović, Iron Spears of the <i>Balkan Syginnae</i> Type from the Central Balkans.....	297
Д. Топал, Акинак из Вршаца и проникновение клинкового вооружения скифов в Среднее Подунавье.....	307
M. Dizdar, New Late Hallstatt Finds from the Vinkovci Region (Eastern Croatia): A Contribution to the Study of Impacts from the Balkans to the southeastern Carpathian Basin.....	319
D. Mitrevski, The Ruler's Palace in Bylazora – Capital of “Independent Paeonians”.....	345
O. Mladenović, A New Find of Bronze Hinged Fibula from the Vicinity of Svrljig.....	355
M. Guštin, D. Božič, Eine kleine Sondergruppe der thrakischen Fibeln.....	367
List of authors / Списак аутора.....	372

Rame uz rame: zajednice vatinske kulture u Banatu

Marija Đ. Ljuština

Apstrakt: Na matičnoj južnopanonskoj teritoriji prepoznate su tri regionalne grupe vatinske kulture: pančevačko-omoljička, Kornešti-Crvenka i sremsko-slavonska. Ako se kao najčistiji izraz stila vatinske kulture uzme pančevačko-omoljička grupa, onda se teritorija rasprostiranja ove grupe – južni Banat – mora prihvatiti kao jezgro vatinske kulture. Za sada se ovaj pristup, sa izdvajanjem regionalnih varijanata, pokazao kao najsvrsishodniji. Primat u rešavanju pitanja formalnih različitosti, prvenstveno u keramičkom stilu, daje se regionalnim specifičnostima, nastalim usled različitog supstrata i kasnijih uticaja sa strane, a ne hronološkoj različitosti. Shodno tome, dolazi se do zaključka da su zajednice vatinske kulture u Banatu živele rame uz rame, čuvajući specifičnosti nasleđa, ali bivajući otvorene jedne prema drugima i deleći mnoge druge elemente kulture.

Ključne reči: Banat, srednje bronzano doba, vatinska kultura, pančevačko-omoljička grupa, grupa Kornešti-Crvenka, naselja.

Srednje bronzano doba Banata u najvećoj meri oblikovale su zajednice prepoznate kao nosioci vatinske kulture. Uprkos tome što je ovaj kulturni fenomen arheološkoj javnosti poznat duže od jednog veka, do danas nisu usaglašena mišljenja oko njegovih osnovnih činilaca.¹ U poslednje vreme veoma značajan doprinos boljem definisanju vatinske kulture dao je svojim radovima F. Gogltan (Gogâltan).² Pokušavajući da izbegne konfuziju napravljenu oko definisanja pripadnosti određenih nalaza iz srednjeg bronzanog doba Banata kulturama Vatin ili Verbićoara, Gogltan je na početku koristio nazive materijala tip Kornešti (Cornești) ili Sokodor (Socodor). 1995. g. predložio je da se nalazi koji su srpskoj literaturi definisani ili kao kultura Verbićoara (nalazi tipa Kornešti-Crvenka) ili kao etapa Vatin-Vršac vatinske kulture, a od strane rumunskih stručnjaka kao vatinska kultura, nazovu Kornešti-Crvenka po dva lokaliteta koja je smatrao naj-reprezentativnijim: Cornești-Dealul Cornet u Rumuniji i Vršac-Crvenka u Srbiji. Prema mišljenju F. Gogltana,³ grupa Kornešti-Crvenka je deo jedne kulture za koju se može sačuvati, u svrhu tradicije, naziv vatinska kultura. Kultura Verbićoara je manifestacija srednjeg i kasnog bronzanog doba Oltenije, a kontaktna zona između te dve kulture je Đerdap, gde i sa jedne i sa druge strane Dunava postoje lokaliteti koji se teško mogu kulturno odvojiti. Zanimljivo je primetiti da je M. Guma,⁴ poznajući sav materijal i argumente koje je zastupao Gogltan, preuzeo naziv grupa Kornešti-Crvenka, ali je ova grupa u njegovoj interpretaciji nezavisna kulturna manifestacija vatinske kulture, koja se prostirala na istoku srpskog Banata, u rumunskom Banatu i na sever na teritoriji od Mureša do Sokodora.

Među novijim radovima srpskih arheologa koji tretiraju problematiku vatinske kulture, izdvaja se rad Rastka Vasića.⁵ To je kratak kritički prikaz trenutnog stanja istraženosti, u kom je ipak vešto izbegnuto davanje konačnih rešenja pojedinih problema. Karta na kojoj je prikazana distribucija vatinske keramike⁶ indicira da je ovim kulturnim fenomenom bio zahvaćen veći deo

¹ cf. Ljuština 2011.

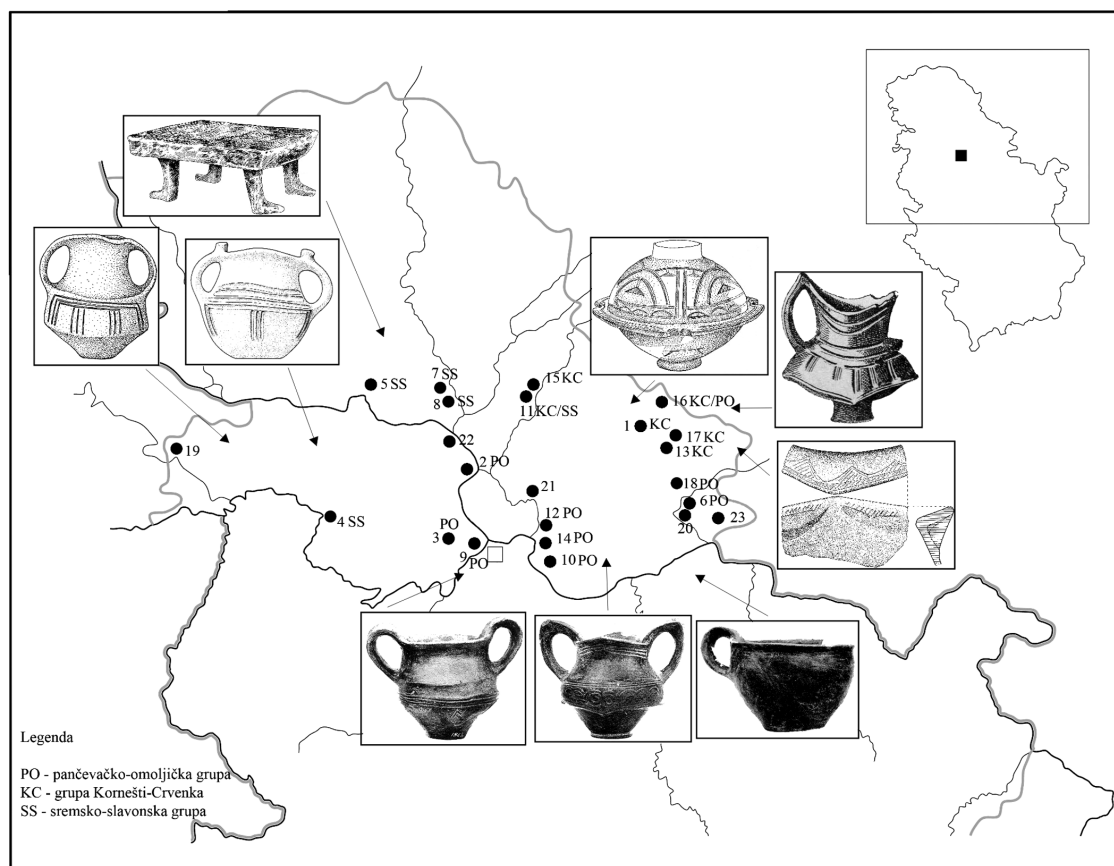
² Gogâltan 2004 sa literaturom.

³ Gogâltan 2004, 93.

⁴ Guma 1997, 43.

⁵ Vasić 2006.

⁶ Vasić 2006, 405, Fig. 1.



Sl. 1 – Regionalne grupe vatinske kulture na teritoriji Vojvodine.

današnje Srbije, ali ne obezbeđuje informacije o tome koji od lokaliteta zaista pripada vatinskoj kulturi. Baveći se hronologijom ove kulture, R. Vasić pokušava da je učini čvršćom uz pomoć metalnih nalaza. On je skeptičan kada se njeno postojanje hronološki određuje isključivo u srednje bronzano doba,⁷ uprkos svim solidnim argumentima koje je F.Gogltan izneo već u svom prilogu iz 1996. godine.⁸ Imajući uvid u tako zbunjujući korpus publikovanog materijala, ne čudi što je R. Vasić⁹ zaključio da ne postoji jasna slika o tome šta vatinska kultura zaista predstavlja u trenutku nastanka njegovog rada.

Sa druge strane, analizirajući teritorijalne aspekte vatinske kulture, N. Tasić je primetio postojanje dve gusto naseljene mikroregije – jedne sa lokalitetima koncentrisanim u okolini Vršca (Vatin, Vršac, Žamsko polje) i druge sa lokalitetima u oblasti ušća Save u Dunav, u istočnom Sremu i okolini Beograda (Vinča, Bežanija-Stara pista aerodroma, i u izvesnoj meri Gomolava kod Hrtkovaca, kao i Šančine u Belegišu i Gradina u Starom Slankamenu).¹⁰ Glavni razlog ovakve disperzije lokaliteta u neposrednoj je vezi sa stanjem istraženosti terena, na koju je direktno uticala snažnija aktivnost određenih muzeja, kao što je vršački (F. Mileker i R. Rašajski). Važno je naglasiti da ove mikro-regije ne daju homogen pokretni materijal unutar samih regija, bez obzira što se kao osnovna determinanta stila vatinske kulture uzimaju pehari sa dve drške,¹¹ prema kojima je ova kultura uvrštena u „kantaros“ kulture.¹²

⁷ Vasić 2006, 406.

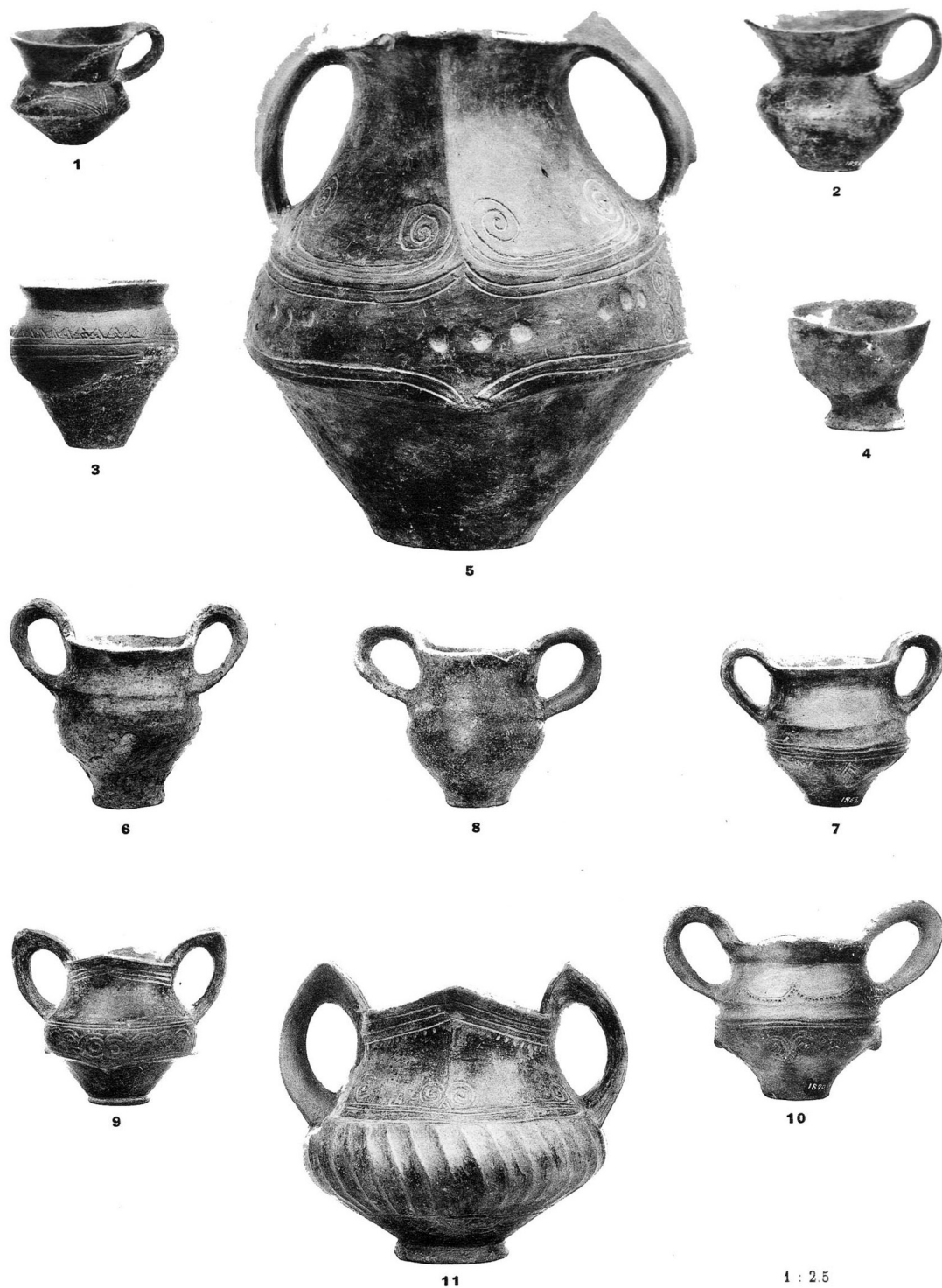
⁸ Gogltan 1996, 46-47.

⁹ Vasić 2006, 452.

¹⁰ Tasić 1984a, 60.

¹¹ cf. Vasić 2006, 452.

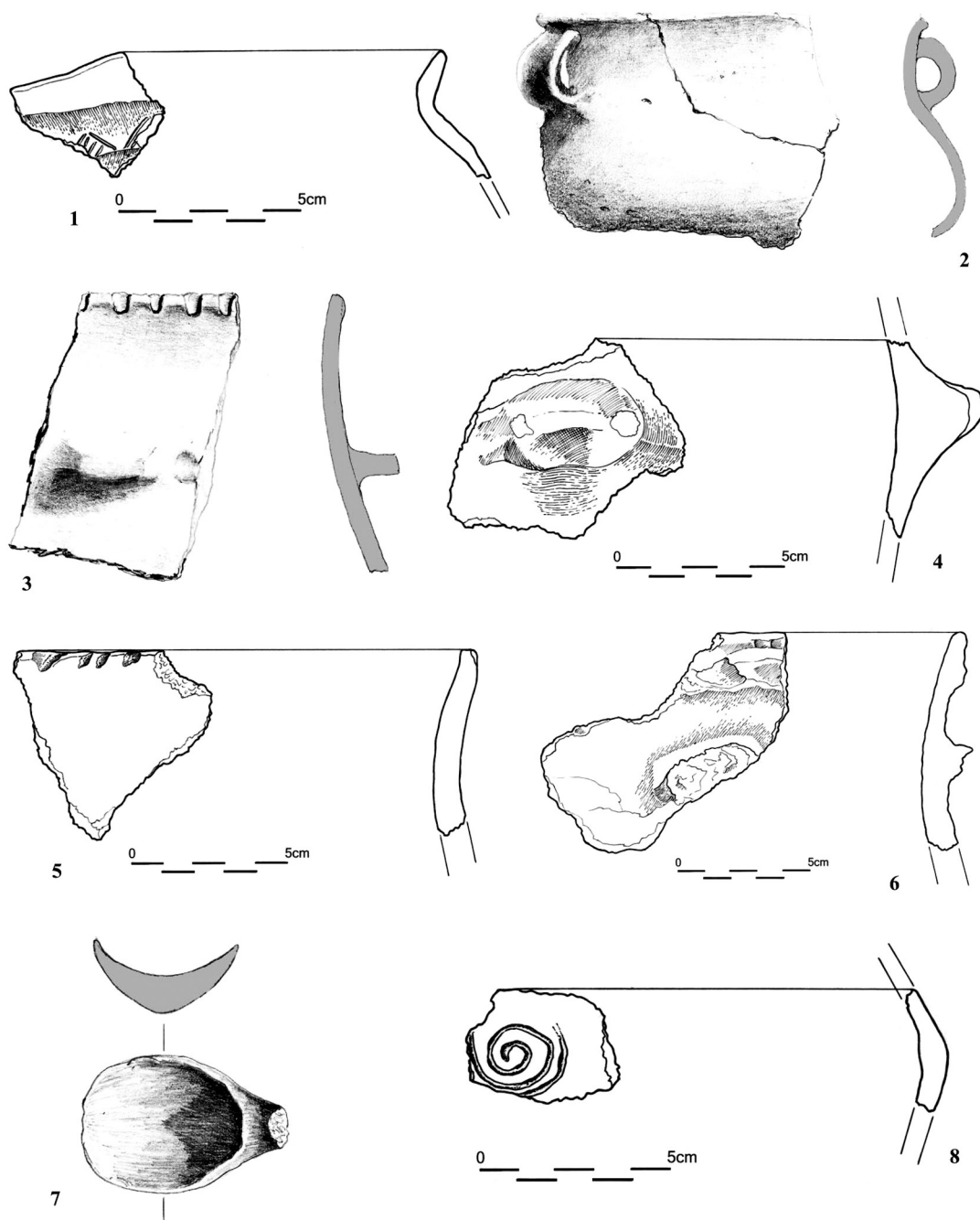
¹² Bóna 1975, 179; Majnarić-Pandžić 1998, 180.



Sl. 2 – Keramički nalazi sa lokaliteta Omoljica-Zlatica (Vulić, Grbić 1937).

Stilsko-tipološkom analizom keramičkog materijala na teritoriji Vojvodine prepoznate su tri regionalne grupe vatinske kulture: pančevačko-omoljička, Kornešti-Crvenka i sremsko-slavonska (sl. 1). Od najvećeg značaja bile su analize materijala sa lokaliteta sa izraženom vertikalnom stratigrafijom, kakvi su Feudvar i Židovar.¹³ Za sada se ovaj pristup, sa izdvajanjem regionalnih

¹³ Ihde 2001; Ljuština 2012.



Sl. 3 – Keramički nalazi sa Židovara: statigrafska sonda 1/1997, horizont Židovar IIb (Ljuština 2013).

varijanata, pokazao kao najsvrsishodniji. Teritorija Banata izuzetno je zanimljiva, s obzirom da se na njoj susstiču uticaji sa različitih strana, i da na njoj žive zajednice nosioci dveju grupa vatinske kulture – pančevačko-omoljičke i Kornešti-Crvenka. Pančevačko-omoljička grupa je jugoistočni sused sremsko-slavonske grupe i obuhvata srednje Podunavlje od usća Save do Đerdapa, srpski deo Banata, a prema K. Ideu,¹⁴ ulazi i u unutrašnjost Balkanskog poluostrva, obuhvatajući i severno Pomoravlje i periferiju brdovitih predela zapadne Srbije koja gravitira Pomoravlju. S obzirom na teritoriju koju obuhvata, može se nazvati i podunavskom regionalnom grupom. Po mišljenju

¹⁴ Ihde 2001, 353-357, Abb. 283.

F. Gogltana¹⁵ dve faze vatinske kulture, Pančevo-Omoljica i Vatin-Vršac ili Vatin I i Vatin II, sa kojima operišu srpske kolege, jesu regionalne manifestacije istog fenomena, svaka od njih sa posebnom evolucijom. Grupa Pančevo-Omoljica korespondira sa „dunavskom“ varijantom vatinske kulture. Tzv. vatinsko-vršačka faza generalno korespondira sa grupom Kornešti-Crvenka.

Jednostavni metopski stil u pančevačko-omoljičkoj grupi gotovo potpuno izostaje, a solar- ni motiv se ne pojavljuje nikada. Karakteristični ornamentalni motivi su urezane girlande, spirale i volute, koje često prate bradavičasta ispupčenja, kao i „naočaraste“ spirale oko kružnih udubljenja. Uz horizontalne i kose kanelure, najkarakterističnije su „zečije uške“ koje znatno nadvisuju obod pehara. Forme pehara su bikonične, sa četvrtasto modelovanim prelazom konusa, koji se često završava bradavičastim ispupčenjima povijenim naniže, iako ima i blaže profilisanih pehara. Drške su pretežno *ansa lunata* i nadvisuju obod. Obodi su ravni ili rombično izvučeni. Karakteristične su i trbušaste amforice na nozi, koje mogu imati dršku (negde ih definišu kao kadionice). Takođe se sreću čunaste posude, duboke zdele, pitosi, dvojne posude (sl. 2 i 3).¹⁶

Ako bi trebalo izdvojiti regionalnu grupu unutar koje se vidi najčistiji stil vatinske kulture, to bi bila pančevačko-omoljička. Danas se većina autora ipak slaže da je njena teritorija bila matična za čitavu kulturu i da se iz te regije kultura dalje širila. Pančevačko-omoljičkoj grupi pripisani su sledeći južnobanatski lokaliteti: Jasenovno-Široka bara, Omoljica-Zlatica (sl. 2), Pančevo-Najeva ciglana, Starčevo-Sedlar i Orešac-Židovar (sl. 3). U donjem Sremu to su Belegiš-Šančine, Dobanovci-Dobanovačka petlja i Bežanija-Stara pista aerodroma.¹⁷

Elementi ove kulturne grupe prisutni su i u materijalu sa lokaliteta Orlovat-Podumka¹⁸ (sl. 4), koji, budući na desnoj obali Tamiša, tačno na granici južnog i srednjeg Banata, predstavlja lokalitet iz kontaknte zone pančevačko-omoljičke i grupe Kornešti-Crvenka. Pozicija ovog lokaliteta uslovlila je da u njegovom materijalu postoji i snažno prisustvo elemenata zapadne, srem-sko-slavonske grupe (sl. 4/7, 8), čija teritorija je takođe veoma blizu; od Tomaševca i Orlovata do Titela vazdušnom linijom nema više od 20 km.

Na osnovu podataka kojima za sada raspolazemo, linija razgraničenja regionalnih grupa Kornešti-Crvenka i Pančevo-Omoljica išla bi linijom Vršac-Tomaševac-Titel, gde bi na jugu Banata, do Dunava, bili koncentrisani lokaliteti pančevačko-omoljičke grupe. Čak i lokaliteti severoistočno od Deliblatske peščare, a južno od pomenute linije razgraničenja, kakav je Židovar¹⁹ (sl. 3), nosili bi karakteristike ove grupe.

Kada je u pitanju teritorijalno rasprostiranje pančevačko-omoljičke regionalne grupe na desnoj obali Dunava, nizvodno od ušća Save, elementi njenog keramičkog stila (blagobikonični pehari, drške tipa *ansa lunata*, robično modelovani obodi, bradavičasta ispupčenja, horizontalne kanelure, urezane volute i girlande, tačkasti ubodi) potvrđeni su na sledećim lokalitetima: Vinča-Belo Brdo,²⁰ Bratinac-Mlava, Drmno-Lugovi, Drmno-Nad Lugom, Golubac-Ušće Tumanske reke, Kličevac-Kod zadružnog doma, Kravlji Do-Izvor, Kurjače, Malo Crniće-Toplik, Poljana-Sestroljin, Usje-Grad.²¹ To je relativno uzak pojas uz Dunav, koji doseže sve do regije Đerdapa.

Grupa Kornešti-Crvenka je definisana u relativno bliskoj prošlosti,²² a u okviru Vojvodine pripadao bi joj srednji Banat i deo južnog, od leve obale Tamiša do linije Vršac-Tomaševac-Titel (sl. 1). Kraj grupe Gornea-Orlešti (Gornea-Orlešti – opredeljena u rano bronzano doba III i sinhrona sa prvom fazom moriške kulture) mora se povezati sa pojavom vatinske kulture (na način

¹⁵ Gogáltan 2004, 132.

¹⁶ Ihde 2001, 353-357; Ljuština 2012.

¹⁷ Ljuština 2012, 150-151; Ljuština 2013.

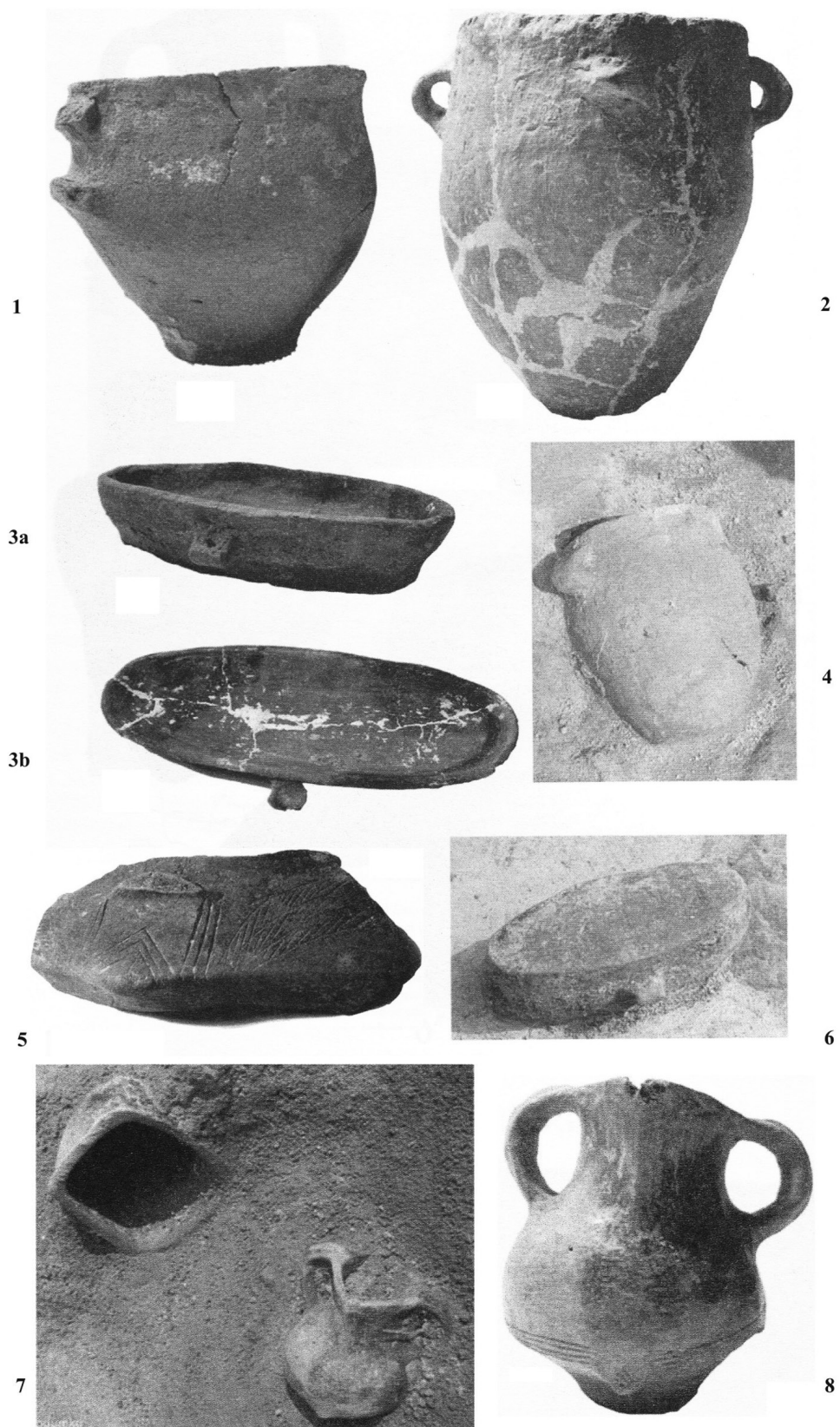
¹⁸ Marinković 2007.

¹⁹ Ljuština 2013.

²⁰ Tasić 1977; Тасић 1984c; Ljuština 2006.

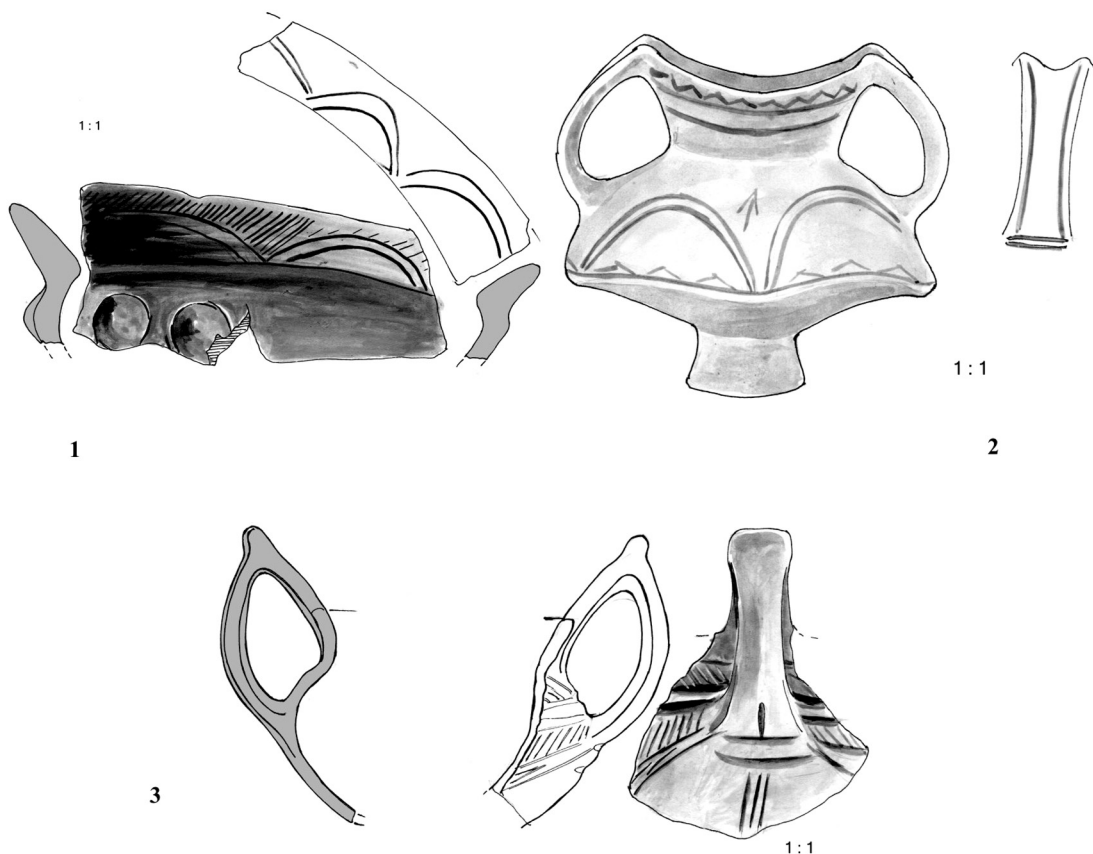
²¹ Стојић, Јацановић 2008, 75, 91, 95-97, 124, 157, 169, 174, 192, 218, 296.

²² Gogáltan 1996, 46; Gumă 1997, 43-47.



Sl. 4 – Keramički nalazi sa lokaliteta Orlovat-Podumka (Marinković 2007).

kako razumeju rumunski arheolozi, na pr. S. Morinc,²³ G. Lazarović i C. Sakarin,²⁴ M. Guma,²⁵ ili uopšteno A. Vulpe²⁶ i M. Rotea,²⁷ dok tu istu pojavu srpski arheolozi – N. Tasić,²⁸ Đ. Gačić²⁹ – nazivaju kulturom Verbićoara) u rumunskom Banatu. Asimilacija starosedelačke sa novopridošlom populacijom može se dokazati na osnovu donjih slojeva na Sokodoru i na naselju Kornešti. Kao što je već navedeno, u skorije vreme predložen je novi naziv za ovu vrstu nalaza – materijal tipa



Sl. 5 – Keramički nalazi iz Vatina: 1-3 (IB 1581, 9270, 8555 – dokumentacija Gradskog muzeja Vršac).

Kornešti ili Sokodor, kako bi se izbegla konfuzija između vatinske i Verbićoara kulture. S obzirom da je ta vrsta nalaza vezana za postojeću situaciju u srpskom Banatu, F. Gogltan³⁰ je predložio kao korektniji naziv Kornešti-Crvenka. Do tada su nalazi keramike ovog tipa paušalno pripisivani vatinskoj kulturi,³¹ ali isto tako i moriškoj,³² Verbićoara³³ ili Otomani grupi.³⁴ Centralna oblast ove grupe jeste rumunski i istočni deo srpskog Banata. Na sever se pruža preko srednjeg Moriša do gornjeg Kriša (lokalitet Sokodor), a na jug zatvara oblast Đerdapa.³⁵ Za ovu grupu osobiti su tzv.

²³ Morintz 1978.

²⁴ Lazarovici, Săcărin 1979.

²⁵ Gumă 1997.

²⁶ Vulpe 1995.

²⁷ Rotea 1995.

²⁸ Tasić 1984b.

²⁹ Гаčić 1987.

³⁰ Gogăltan 1996, 46, 47.

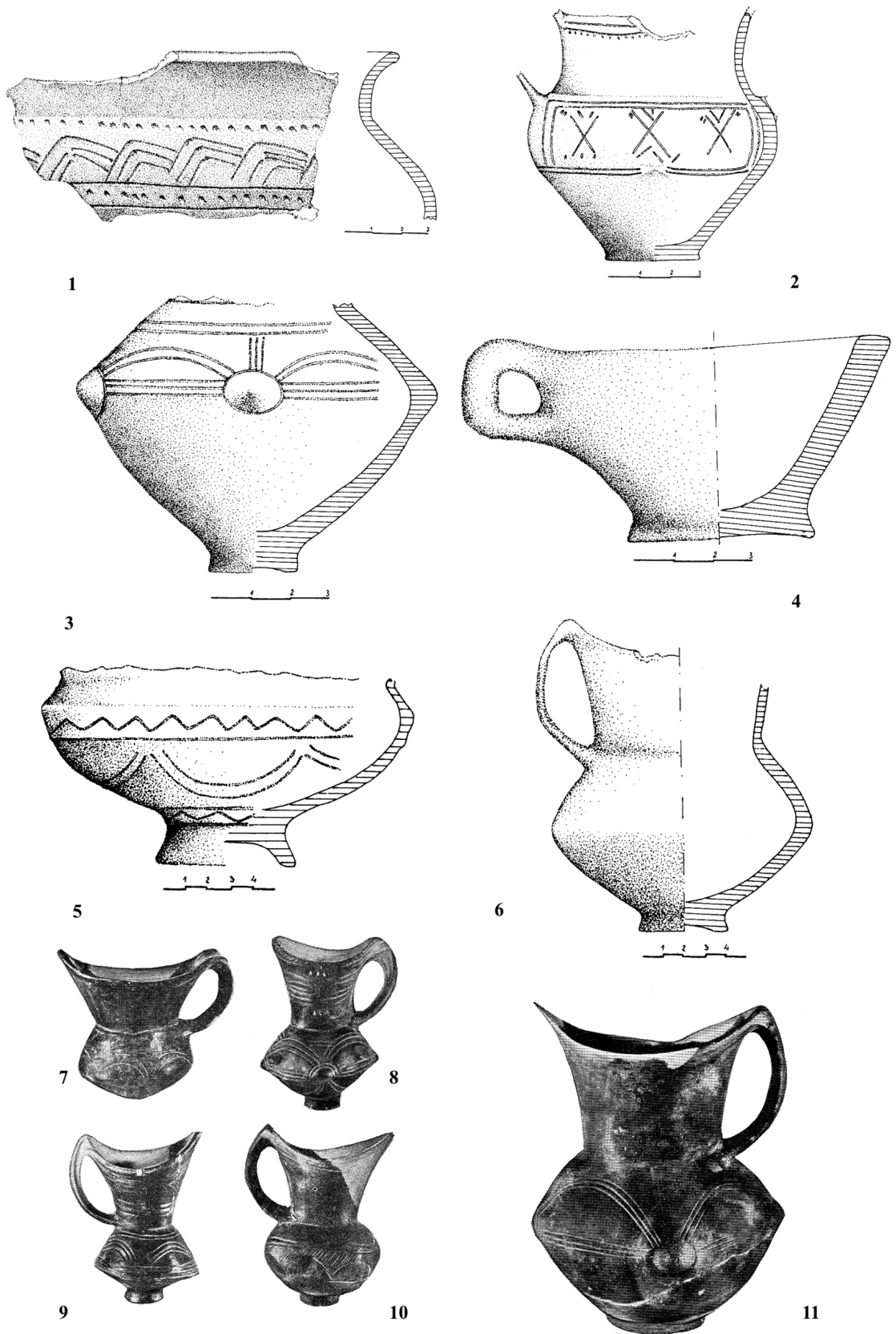
³¹ cf. Bóna 1975; Morintz 1978.

³² cf. Soroceanu 1991.

³³ Lazić 1997, 33.

³⁴ Falkenstein 1998, 80.

³⁵ Gogăltan 1999b, 76, Fig. 15.



Sl. 6 – Keramički nalazi sa lokaliteta Vršac-Crvenka: 1-6 (Гачић 1987), 7-11 (Тасић 1974).

Kornešti peharčići sa jednom ili dve drške i jako izvučenim obodom sa kojim se drške spajaju, dugim koničnim vratom i spuštenim bikoničnim trbuhom. Osim pehara, karakteristični su i konični poklopci sa cilindričnim delom ispod četvrtastog pločastog dela za fiksiranje, trbušaste amforice na nozi, koje se vezuju za pomenute poklopce, zdele na visokoj koničnoj nozi, duboke zdele sa četvrtasto izvučenim obodom. Karakteristična je dekoracija ovih posuda: lučno urezivanje, gde dominiraju arkade.³⁶ Najkarakterističnije i najlakše za prepoznavanje materijala grupe Kornešti-Crvenka jeste šrafiranje, kojim se popunjava prostor između urezanih lučnih ornamenta (sl. 5 i 6).

Đ. Gačić navodi da se u Gradskom muzeju u Vršcu, osim nalaza sa Bugarske humke i Crvenke-Ata (sl. 6), nalazi i materijal Verbičoara grupe (potencijalno Kornešti-Crvenka) sa sledećih lokaliteta: Vatin-Selo, Pavliš-Beluca, Orešac-Židovar, Bela Crkva-ciglana Sigl. Materijal je nepublikovan. U arheološkoj zbirci Narodnog muzeja Pančevo, bez podataka o okolnostima nalaza, keramika ovog tipa potiče iz Omoljice i Opova-Beli breg.³⁷ Materijal je takođe nepublikovan. S obzirom na nepostojanje preciznijih podataka o kontekstu iz kog ovaj materijal potiče, preuranjeno bi bilo donositi konačne zaključke. Pretpostavka je da udeo ovog materijala sa lokaliteta u Omoljici, Opovu i Beloj Crkvi ne prelazi količinu u prirodnim granicama očekivanim kao pokazatelj relacija između regionalnih grupa, jer bi očekivani dominantni materijal bio pančevačko-omoljički. Kada je lokalitet Židovar u pitanju, ovakva postavka je i potvrđena detaljnijom analizom i komparacijom sa materijalom koji potiče sa stratifikovanih iskopavanja.³⁸ Vatin (sl. 5) i Pavliš bi geografskim položajem ulazili u grupu lokaliteta na kojima bi dominirao stil Kornešti-Crvenka.

Uprkos pokušajima da se uskladi više različitih tipova podataka kojima se danas raspolaže, vatinska kultura se, kao i mnoge druge arheološke kulture u kasnoj praistoriji, uglavnom definiše na osnovu jedne kategorije arheološkog svedočanstva – keramike. Nalazi na osnovu kojih je vatinska kultura bila definisana, u prvom redu keramički materijal specifičnog stila, na matičnoj južnopanonskoj teritoriji, potiču uglavnom sa nasebinskih lokaliteta. Tri regionalne grupe vatinske kulture prepoznate su na toj teritoriji: pančevačko-omoljička, Kornešti-Crvenka i sremsko-slavonska.³⁹ Od toga su teritoriju Banata naseljavale zajednice, čija se materijalna kultura prepoznaje kao pančevačko-omoljička i grupa Kornešti-Crvenka. Za sada se ovaj pristup, prema kom se prepoznaju regionalne varijante, pokazao kao najrelevantniji. Kada se bude raspolagalo zadovoljavajućom serijom radiokarbonskih datuma, ovaj metod će biti proveren i tek tada će se moći proceniti stepen njegove pouzdanosti. Kada su u pitanju problemi formalnih razlika, naročito keramičkih stilova, prioritet je dat regionalnim specifičnostima, koje su proistekle usled razlika u supstratima ili kasnijim spoljnim uticajima, a ne hronološkoj razlici. Shodno tome, dolazi se do zaključka da su banatske zajednice vatinske kulture živele rame uz rame, čuvajući osobitosti svog nasleđa, što se ogleda u specifičnom razvoju keramičkog stila, ali bivajući otvorene jedne prema drugima i deleći mnoge druge elemente kulture.

Bibliografija

- Bóna 1975** – I. Bóna, *Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstliche Beziehungen*. Budapest, 1975.
Falkenstein 1998 – F. Falkenstein, *Feudvar II: Die Siedlungsgeschichte des Titeler Plateaus*. Kiel, 1998.
Гачић 1987 – Ђ. Гачић, Нови налази Вербићоара групе у јужном Банату, *Грађа за проучавање споменика културе Војводине XIV*: 5-17.
Gogâltan 1996 – F. Gogâltan, About the Early Bronze Age in the Romanian Banat, in: *The Yugoslav Danube Basin and the Neighbouring Regions in the 2nd Millennium B.C.*, ed. N. Tasić, Belgrade – Vršac, 1996: 43-67.

³⁶ Ihde 2001, 358-362; Ljuština 2012.

³⁷ Гачић 1987, 6, fusnota 2.

³⁸ Ljuština 2013.

³⁹ Ihde 2001; Gogâltan 2004; Ljuština 2011; Ljuština 2012; Ljuština, Dmitrović 2015.

- Gogâltan 1996b** – F. Gogâltan, The Southern Border of the Otomani Culture, *Studia Archaeologica* V: 51-76.
- Gogâltan 2004** – F. Gogâltan, Bronzul mijlociu în Banat. Opinii privind grupul Cornești-Crvenka, u *Festschrift für Florin Medeleț zum 60. Geburtstag*, eds. P. Rogozea, V. Cedica, Timișoara, 2004: 79-153.
- Gumă 1997** – M. Gumă, *Epoca bronzului în Banat. Orizonturi cronologice și manifestări culturale = The Bronze Age in Banat. Chronological Levels and Cultural Entities*. Timișoara, 1997.
- Ihde 2001** – C. Ihde, *Die früh- und mittelbronzezeitliche Keramik von Feudvar, Gem. Mošorin, Vojvodina (Serbien)*, PhD thesis, Freie Universität, Berlin, 2001.
- Lazarovici si Săcărin 1979** – G. Lazarovici, C. Săcărin, Epoca bronzului în „Clisura Dunării“, *Banatica* 5: 71-105.
- Лазих 1997** – М. Лазих, Жидовар у бронзано доба, у: *Жидовар: насеље бронзаног и гвозденог доба*, ур: Ј. Узелац, М. Лазих, М. Јевтић, М. Сладић, А. Јовановић, Београд- Вршац, 1997: 21-35.
- Ljuština 2006** – М. Ljuština, *Naselje vatinske kulture na Vinči*. Magistarska teza, Univerzitet u Beogradu, 2006.
- Ljuština 2011** – М. Ljuština, Well Defined or Taken for Granted – the Bronze Age Vatin Culture a Century after, in: *Archaeology: Making of and Practice. Studies in Honor of Mircea Babeș at his 70th Anniversary*, eds. D. Măgureanu, D. Măndescu, S. Matei, Pitești, 2011: 103-113.
- Ljuština 2012** – М. Ljuština, *Stratigrafija naselja i periodizacija vatinske kulture u Vojvodini*, Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, 2012.
- Ljuština 2013** – М. Ljuština, Southern Border of the Pannonian Plain in 1st Half of 2nd Millennium BC: Case Study of Židovar, South Banat District, Serbia = Sudul Câmpiei Panonice în prima jumătate a mileniului II î. Hr. Studiu de caz: Židovar, Banatul de Sud, Serbia, *Istros* XIX: 79-117.
- Ljuština and Dmitrović 2015** – М. Ljuština, K. Dmitrović, Core vs. Periphery: Some Stratigraphical and Chronological Remarks on the Vatin Culture in Banat and Western Serbia, in: *Bronze Age Chronology in the Carpathian Basin*, eds. R. E. Németh, B. Rezi, Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș: 2-4 October 2014, Târgu Mureș, 2015: 37-46.
- Majnarić-Pandžić 1998** – N. Majnarić-Pandžić, Brončano i željezno doba, u: *Prapovjest*, S. Dimitrijević, T. Težak-Gregl, N. Majnarić-Pandžić, Zagreb, 1998: 161-369.
- Marinković 2007** – S. Marinković, Zaštitna arheološka iskopavanja na lokalitetu Podumka kod Orlovata 2005, *Rad Muzeja Vojvodine* 49: 43- 48.
- Morintz 1978** – S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii, vol. I, Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*. București, 1978.
- Rotea 1995** – M. Rotea, Cultura Vatina = The Vatina Culture, in: *Comori ale epocii bronzului din România = Treasures of the Bronze Age in Romania*, eds. C. Stoica, M. Rotea, N. Boroffka, București, 1995: 262-267.
- Soroceanu 1991** – T. Soroceanu, *Studien zur Mureș-Kultur. Internationale Archäologie* 7, Buch am Erlbach, 1991.
- Стојић и Јацановић 2008** – М. Стојић, Д. Јацановић, *Пожаревац. Културна стратиграфија праисторијских локалитета у Браничеву*. Београд-Пожаревац, 2008.
- Tasić 1974** – N. Tasić, Bronzono doba, u *Praistorija Vojvodine*, ur. B. Brukner, B. Jovanović, N. Tasić, Novi Sad, 1974: 185-256.
- Tasić 1977** – N. Tasić, Neue Funde der vatinen Kultur aus den jugoslawischem Donauraum, *Archaeologia Jugoslavica* 18: 17-24.
- Tasić 1984a** – N. Tasić, Die Vatin-Kultur, im: *Kulturen der Frühbronzezeit das Karpatenbeckens und Nordbalkans*, ed. N. Tasić, Beograd, 1984a: 59-81.
- Tasić 1984b** – N. Tasić, Die Verbicioara-Kultur, im: *Kulturen der Frühbronzezeit das Karpatenbeckens und Nordbalkans*, ed. N. Tasić, Beograd, 1984b: 83-92.
- Тасић 1984с** – Н. Тасић, Насеље ватинске културе, у: *Винча у праисторију и средњем веку*, ур. С. Ћелић, Београд, 1984: 76-83.
- Vasić 2006** – R. Vasić, Notes on the Bronze Age Vatin Culture in Serbia, in: *Homage to Milutin Garašanin*, ed. N. Tasić (ur.), Belgrade, 2006: 449-453.
- Vulić i Grbić 1937** – N. Vulić, M. Grbić, *Corpus vasorum antiquorum, Yugoslavie, fasc. 3*. Beograd, 1937.
- Vulpe 1995** – A. Vulpe, Epoca bronzului în spațiul Carpato-dunărean – privire generală = The Bronze Age in the Carpato-Danubian Region – General View, in: *Comori ale epocii bronzului din România = Treasures of the Bronze Age in Romania*, eds. C. Stoica, M. Rotea, N. Boroffka, București, 1995: 17-30.

Shoulder to shoulder: Vatin culture communities in Banat

Marija Đ. Ljuština

Abstract: Three regional groups of the Vatin culture have been recognized in the core territory of Southern Pannonia: Pančevo-Omoljica, Cornești-Crvenka and Sarmia-Slavonia. If the Pančevo-Omoljica group is considered to be the purest representation of the Vatin culture style, then the area over which this group had spread, which is southern Banat, has to be accepted as the nucleus of the Vatin culture. So far, this approach of distinguishing regional variants has proven to be the most relevant. When dealing with problems of formal differences, especially regarding pottery styles, the priority has been given to regional specificities, produced by differences in substrates and later external influences, and not to chronological diversity. Consequently, the conclusion can be drawn that the communities within the Vatin culture lived in Banat shoulder to shoulder, retaining heritage specificities, but being open to one another and sharing many other elements of culture.

Key words: Banat, Middle Bronze Age, Vatin culture, Pančevo-Omoljica group, Cornești-Crvenka group, settlements.

List of authors / Списак аутора

Stefan Alexandrov
National Institute of Archaeology and Museum
Bulgarian Academy of Sciences
2 Saborna Str.
1000 Sofia, Bulgaria
stefanalexandrov@abv.bg

Dragana Antonović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
d.antonovic.960@gmail.com

Tiberius Bader
Max Eyth Str. 12
71282 Hemmingen, Deutschland
tib.bader@web.de

Martina Blečić Kavur
Univerza na Primorskem, Fakulteta za
humanistične študije, Titov trg 5
6000 Koper, Slovenia
martina.blecic.kavur@upr.si

Jan Bouzek
Charles University
Smetanovo nábřeží 6
11001 Prague, Czech Republic
Jan.Bouzek@ff.cuni.cz

Dragan Božić
Znanstvenoraziskovalni center SAZU
Inštitut za arheologijo
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana, Slovenija
dragan.bozic@zrc-sazu.si

Игорь Викторович Брюяко
Одесский археологический музей
Национальной академии наук Украины
Ланжероновская ул.4
65026 Одесса, Украина
ibruyako@yandex.ru

Aleksandar Bulatović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
abulatovic3@gmail.com

Marko Dizdar
Institute of Archaeology
Ljudevita Gaja 32
10000 Zagreb, Croatia
marko.dizdar@iarh.hr

Katarina Dmitrović
Narodni muzej Čačak
Cara Dušana 1
32000 Čačak, Serbia
katarina.dmitrovic@gmail.com

Aca Đorđević
National Museum in Belgrade
Trg Republike 1a
11000 Belgrade, Serbia
a.djordjevic@narodnimuzej.rs

Vojislav Filipović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
vfilipov1@gmail.com

Blagoje Govedarica
Institut für Prähistorische Archäologie
der FU Berlin, c/o Eurasien Abteilung des DAI
Im Dol 2-6, Haus II
14195 Berlin, Germany
blagoje.govedarica@dainst.de

Mitja Guštin
profemeritus
Pusterla 7
6330 Piran, Slovenia
mitja.gustin@upr.si

✠ **Bernhard Hänsel**
Institut für Prähistorische Archäologie,
Freie Universität
Fabeckstraße 23-25
14195 Berlin, Deutschland

Aleksandar Kapuran
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
a.kapuran@gmail.com

Boris Kavur
Univerza na Primorskem, Fakulteta za
humanistične študije, Titov trg 5
6000 Koper, Slovenia
boris.kavur@upr.si

Jovan Koledin
Muzej Vojvodine
Dunavska 35
21000 Novi Sad, Srbija
jovan.koledin@muzejvojvodine.org.rs

List of authors / Списак аутора

Мирослав Д. Лазич
Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Одељење за археологију, Археолошка збирка
Чика Љубина 18-20
11000 Београд, Србија
mdlazic@gmail.com

Ljuben Leshtakov
National Institute of Archaeology with Museum,
Bulgarian Academy of Sciences
Sofia, 2 Saborna str.
1000 Sofia, Bulgaria
l_leshtakow@abv.bg

Marija Ljuština
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Odeljenje za arheologiju
Čika-Ljubina 18-20
11000 Beograd
mljustin@f.bg.ac.rs

Daria Ložnjak Dizdar
Institut za arheologiju
Ljudevita Gaja 32
10000 Zagreb, Hrvatska
dldizdar@iarh.hr

Predrag Medović
Narodnog fronta 71
21000 Novi Sad, Serbia

Dragi Mitrevski
Ss. Cyril and Methodius University
blvd. Goce Delcev 9
1000 Skopje, Macedonia
dragimit@yahoo.com

Ognjen Đ. Mladenović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
mladenovic40@gmail.com

Kristina Mihovilić
Arheološki muzej Istre
Carrarina ulica 3
52100 Pula, Hrvatska
kristina.mihovilic@ami-pula.hr

Barry Molloy
School of Archaeology
University College Dublin
Newman Building
Dublin 4, Ireland
barrymolloy@gmail.com

Јовица Станковски
Т. Думба 88/4-21
1100 Куманово, Македонија
stankovskijovica@yahoo.com

Milorad Stojić
Milutina Milankovića 28
11000 Beograd, Srbija
milestojic@gmail.com

Marija Svilar
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
marijasvilar@yahoo.com

Josip Šarić
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
josips@eunet.rs

Biba Teržan
Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2
1000 Ljubljana, Slovenia
biba.terzan@ff.uni-lj.si

Денис Топал
Универзитет «Высшая антропологическая школа»
Зимбрулуй 10а
2024 Кишинев, Молдова
denis.topal@gmail.com

Selena Vitezović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
selenavitezovic@gmail.com